

MĚNÍCÍ SE VÝSLEDKY A VÝSTUPY STUDIA SOCIÁLNÍ EKONOMIKY NA VŠ[#]

CHANGING RESULTS AND OUTPUTS OF SOCIAL ECONOMY STUDIES AT THE UNIVERSITIES

ŠŤASTNÁ Jaroslava

Abstrakt

Předmět, který v době svého uvedení do syllabů magisterského studia byl chápán jako teoretický, se po několika letech stává inspirací pro praktické uplatnění studentských nápadů i vlastního sociálního podnikání. Příspěvek poukazuje na některé výstupy a hlavní faktory této transformace na případové studii Katedry sociální práce, Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

Abstract

The course, which at the time of its introduction into the syllabi master's degree was seen as theoretical, after a few years became the inspiration for the practical application of the student's own ideas and social entrepreneurship. The paper points out some outputs and major factors of this transformation on a case study of the Department of Social Work, Faculty of Arts, Charles University in Prague.

ÚVOD

Rozvoj tématu sociální ekonomiky a sociálního podnikání podnítil od počátku milénia na řadě vysokých škol v České republice vznik nového předmětu, jehož cílem bylo představit hlavní ideje sociální ekonomiky, její praxi a projevy ve státech Evropské unie, kde koncept již existoval. Akademické úkoly v této fázi byly promíchané s osvětovou činností. Základem bylo poukázat na hluboké tradice sociální ekonomiky v evropském prostředí, na příkladech z praxe i na široké dopady sociálního podnikání. Dopady sociálního podnikání zároveň naznačily, v jakých předmětech a oborech se tento předmět může profilovat.

1 SOCIÁLNÍ EKONOMIKA – PROFILACE OBORU

1.1 Od neuchopitelného konceptu k metodě sociální práce

[#] Tato práce vznikla v rámci Programu rozvoje vědních oblastí na University Karlově (PRVOUK) č. 7 Psychosociální aspekty kvality lidského života, podprogram Sociální aspekty stárnutí obyvatelstva.

Pojmy sociální podnikání a sociální ekonomika byly na počátku milénia v České republice prakticky neznámé. Výjimku tvořil úzký kruh akademiků, představitelé několika nestátních organizací zabývajících se integrací zdravotně hendikepovaných lidí, někteří představitelé Svazu česko-moravských výrobních družstev. Zásahu na rozšíření pojmu sociální ekonomika měl program EQUAL a hlavně projekt TESSEA, v rámci něhož proběhlo sítování existujících organizací. V otevřené diskusi bylo provedeno definování základních pojmů, zajištěna jejich kompatibilita se západoevropským prostředím a rozšířena platforma zájemců o tuto problematiku (Bednářiková, Francová, 2011). Byla navázána spolupráce českých organizací se zahraničními. Okolo roku 2007 – 08 byla také zahájena výuka předmětu sociální ekonomika na několika vysokých školách České republiky: Filozofické fakultě UK, Fakultě humanitních studií UK, Filozofické fakultě Univerzity Pardubice, na Univerzitě Hradec Králové, Ostravské univerzitě, Univerzitě Ústí nad Labem a Jihočeské univerzitě. Cílem kurzů bylo seznámit posluchače s konceptem sociální ekonomiky a na příkladech ze zahraničí demonstrovat široké uplatnění a dopady sociálního podnikání.

Zajímavým vývojem prošlo zařazení předmětů do programů kateder. Typickým znakem bylo zdůvodnění, které umožňuje právě polymorfní definice sociální ekonomiky: podle okolností lze argumentovat ekonomickou, sociálně integrační, inovativní, komunitní nebo environmentální stránkou. V oblasti výuky oboru sociální práce se v posledních dvou letech ustálil pohled na sociální ekonomiku v rámci kategorie „trendů sociální politiky“, a pohled na sociální podnikání v rámci kategorie „metody a techniky“ sociální práce (Matoušek a kol., 2013). Postupně tak dochází k akceptaci a integraci sociálně-ekonomických pojmů do širších souvislostí již existujících disciplín.

1.2 Sociální ekonomika jako trend veřejné politiky

Sociální ekonomika se v průběhu posledního desetiletí uplatňuje v odkazech výuky veřejné politiky, kde zaujímá postavení výrazné inovace, která doplňuje tradiční spektrum sociálně citlivých a solidárně založených ekonomických činností, které integrují do středu svého zájmu otázky sociální, environmentální a lokální. Tedy ta hlediska, jež ekonomie hlavního proudu má tendenci zařadit do výrazu „externalita“, a klasická veřejná politika tento nový trend obchází s poukazem na absenci legislativního vymezení sociální ekonomiky v české právním řádu. Nicméně výraznou podporu nachází sociální podnikání v podpoře ze strany Evropské sociálního fondu a fondů IOP, které se v letech 2010 – 2014 zasloužily o podporu sociálních podniků v ČR. Do tohoto výukového rámce spadají dále otázky sociálně zodpovědného veřejného zadávání, které se však prosazuje v praxi velice pomalu, neboť naráží na rigiditu legislativy a zřejmě též na neochotu úřadů veřejné správy modifikovat praxi veřejného zadávání. Podrobněji o této problematice pojednává několik odborně zpracovaných textů a probíhající úsilí několika neziskových organizací upozornit veřejnost na možnosti podpory sociálního podnikání formou veřejných zakázek (Mravcová a kol., 2009).

1.3 Sociální ekonomika jako alternativa ekonomii hlavního proudu

Zřetelným směrem výuky sociální ekonomiky na vysokých školách je její chápání jako alternativy ekonomice středního proudu. Navzdory úspěšnému rozvoji sociálních podniků (zejména integračních sociálních podniků) u nás v posledních letech, který byl umožněn především díky úsilí příslušného odboru MPSV i nezávislé pražské poradenské organizace People Planet Profit, lze říci, že skutečný potenciál sociálního podnikání u nás ještě zdaleka nebyl naplněn. Jak tedy pokračovat do budoucna, aby sociální podniky představovaly

skutečnou alternativu současného stavu, aby jejich rozvoj přispěl k hlubší proměně současného ekonomického systému, v němž zákonitě vítězí ti největší a nejbezohlednější na úkor místních komunit, regionů, lokálních ekonomik i přírody? (Johanisová, 2008). Odpovědí je jistě mnoho, následně jsou jen velmi stručně naznačeny některé směry, kterými by se aktivity mohly ubírat: Ačkoliv environmentální dimenze je zakotvena v mnoha definicích sociálního podnikání, přívlastek „sociální“ je matoucí v tom, že nahrává povrchnějšímu uchopení tématu. Např. pracovníci sociálního podniku, který se zaměřuje na potisk hotově dodaných látkových tašek, mohou používat ekologické barvy, které ekologicky likvidují, ale měli by i přemýšlet o tom, kdo a za jakých podmínek tašky šil a jaké jsou dopady průmyslové pěstování bavlny, z níž jsou ušity. V neposlední řadě je nutné podporovat a přijímat jako sociální podniky i takové, které mají primárně environmentální agendu, zvláště pokud mají i sociální dimenzi, např. některé biofarmy, projekty komunitou podporovaného zemědělství, komunitní zahrady, komunitní kompostování apod.¹

1.4 Sociální ekonomika jako součást komunitní a sociální práce

Podobně jako alternativní ekonomika zachází s etablovanými definicemi sociálního podnikání i široká oblast komunitní práce. Ačkoli je místní určení sociálního podnikání zachyceno ve stávajících definicích sociální ekonomiky, obrovský potenciál je skryt v mnoha komunitně orientovaných aktivitách, které slouží některým cílovým skupinám, zatím opomíjeným. Například rodinám s dětmi, ale hlavně seniorům.

Úvahy o postavení seniorů ve společnosti se v kontextu sociální práce nezdá primárně zabývat péčí, která je poskytována v rámci souboru standardizovaných služeb pro seniory. Standardy se přitom obvykle rozumí legislativní soubor zákona 108 / 2006 Sb. Jde o logickou reakci na fakt, že vzhledem ke stárnutí populace vyvstává naléhavý problém zabezpečit seniorům odpovídající sociální a sociálně-zdravotní služby. Nutnost péče o osoby starší 80 let se již víceméně automaticky předpokládá a výzkumy dokazují vysoký výskyt závislosti nejruznější intenzity na poskytované asistenci (Holmerová, Juráčková, Zikmundová, 2003). Tato oblast sociálně-zdravotních služeb, byť demografické studie včas indikovaly ukazovaly trend stárnutí populace, je nedostatečně rozvinutá a způsobuje sociální pnutí. Především rodiny seniorů jsou vystaveny velkým nárokům na organizaci péče z vlastních vnitřních zdrojů, nezdá jen obtížně mobilizovatelných a realizovatelných. V převažujícím důrazu na pečovatelské služby dochází tak k redukci v pojetí aktivit, které slouží seniorům k naplnění jejich dalších potřeb. Potřeb nejen fyziologických a biologických, ale též potřeb sociálních, psychologických, spirituálních.

Šetření, prováděné na Katedře sociální práce FF UK v letech 2012 – 14 se zaměřilo na vytipování předpokladů zapojování seniorů do místního veřejného života. Tedy těch stránek života seniorů, které se většinou vymykají legislativně stanoveným standardům sociální péče. Oblast těchto aktivit je v oboru sociální práce obvykle zahrnutá v kategorii komunitní práce. Cílovou skupinou šetření byly osoby v tzv. „třetím věku“, tedy období trvajícím zhruba patnáct až dvacet let, které začíná vstupem do důchodového věku (přibližně okolo 60 let). V tomto věku je relativně vysoké procento seniorů soběstačné. Životní styl, pocit smysluplnosti a do jisté míry i sociálního „zabezpečení“ života se odvíjí též od činnosti a existence organizací a aktivit, působících v místě. Jsou to aktivity známé pod označením participace na věcech veřejných a komunitní vzdělávání: tedy projekty knihoven, univerzit

¹ Článek autorky Johanisové na téma rozvíjení směrů sociální ekonomiky budu uveřejněn ve 2. čísle ročníku 2014 časopisu Fórum sociální práce, který vydává Filozofická fakulta UK Praha.

třetího věku, celoživotní zdělávání, spolkové a klubové vzdělávací aktivity. Právě v této souvislosti lze uvažovat o oblasti sociálního podnikání, která má velký potenciál rozvoje. Připomenou, že služby pro seniory jsou jedním z akceleratorů růstu počtu sociálních podniků ve Velké Británii i v jiných západoevropských evropských zemích.²

2 SOCIÁLNÍ EKONOMIKA JAKO ZDROJ TVOŘIVÉHO PŘEMÝŠLENÍ A PRAXE STUDENTŮ

K sociálnímu podnikání jsou motivováni i mladí lidé z řad studentů, kteří mají chuť a zájem řešit určitý společenský nebo ekologický problém.

Studenti se již tradičně zabývají tematikou sociálního podnikání ve svých bakalářských a magisterských pracích. V uplynulých letech skupina studentů Katedry sociální práce FF UK Praha uskutečnila část marketingového výzkumu vy prospěch sociální firmy Modrý domeček v obci Řevnice, která je situována v blízkosti Prahy.

Podrobnější zmínku si zasluhuje soutěž Social Impact Award, určená pro mladé lidi, která se koná jednou za rok. Definici sociálního podnikání chápe a akceptuje velmi svobodně, volně, spíše se přiklání k severoamerickému chápání sociálního podnikání, charakteristické tvořivostí a inovací (Šloufová, 2012). Soutěže se účastní několik set začínajících projektů, tzv. start-upů, do finále postupuje 10-12 projektů vybraných odbornou porotou, ve které zasedají profesionálové z ekonomické sféry: investoři, konzultanti, poradci nebo manažeři velkých firem. V uplynulých dvou letech představitelé soutěže Social Impact Award navštívili přednášky sociální ekonomiky na několika fakultách, podali informace o této soutěži a získali několik zájemců z řad studentů.

V Social Impact Award vítězí celkem čtyři projekty: tři z nich jsou vybrané odbornou porotou, jeden projekt je vybrán ve veřejném internetovém hlasování. Vítězné projekty získávají tři tisíce euro, které jsou použity na nastartování budoucího sociálního podniku. V roce 2013 zvítězily v Social Impact Award dva velmi zajímavé projekty, a to Anthropictures a Pragulic.

Anthropictures je studio nezávislého antropologického výzkumu. Tým Anthropictures se zabývá efektivní občansky orientovanou správou měst a obcí. Tematicky se zaměřuje na oblasti městského rozvoje, vytváří vzdělávací projekty, poskytuje konzultační služby a šíří povědomí o sociálních vědách. Zadavateli Anthropictures jsou nestátní neziskové organizace, občanské iniciativy a městské samosprávy a podle svých slov se nebrání ani spolupráci v mezinárodních projektech. Anthropictures v tuto chvíli pracuje na komunitním monitoringu Plzeň 1 pro Plzeň – evropské hlavní město kultury 2015. V roce 2014 Anthropictures pracovaly na komunitním monitoringu pro Prahu 14. Mezi hlavní partnery Anthropictures patří platforma Ladíme Prahu institutu plánování a rozvoje hlavního města Prahy nebo sdružení Auto*mat prosazující lepší prostředí pro kvalitní život ve městě.

Pragulic neboli „Poznej Prahu očima lidí bez domova“ je sociální podnik, který organizuje komentované prohlídky pro širokou veřejnost. Zájemci mohou díky Pragulicu poznat a zažít svět lidí bez domova na vlastní kůži. Zájemci se mohou nechat provést nočním pražským podsvětím nebo mohou navštívit pražský squat na Cibulce. Pragulic se snaží pracovat s cílovou skupinou lidí bez domova kreativní cestou a netradičně. Díky průvodcům bez domova

² Informace o výstupech z tohoto šetření byly předneseny na konferenci XI. Hradecké dny sociální práce, konané ve dnech 10.-11.10.2014. Plný text příspěvku autorky Šťastné pod titulem „Senioři v komunitě – standardní životy mimo standardy“ bude zveřejněn ve sborníku z této konference.

Pragulic mění zažité stereotypy týkající se tématu bezdomovectví, průvodcovství je zároveň pro zaměstnance Pragulicu forma terapie i zdroj stabilního finančního příjmu.

Tento rok se účastnila finále Social Impact Award studentka kurzu Sociální ekonomie na Katedře sociální práce FF UK projektem Zdrojovna³. Projekt se zabývá recyklací a znovu využíváním odpadu, zpracováním nevyužitých materiálů a účastníci s týmem lektorů se učí podle konceptu „do it yourself“, tzv. udělej si sám. V rámci workshopů účastníci například pletou, šijí nebo rekonstruují rozbitý nábytek. V září 2014 byla otevřena v Praze - Vršovcích první komunitní recyklační dílna, v budoucnu organizátoři chystají zaměstnávání sociálně znevýhodněných osob.

V soutěži Social Impact Award projekty získají díky přípravným workshopům jasnější kontury. O prázdninách mají mladí soutěžící možnost účastnit se akceleračního programu s konzultanty z Prague Waterhouse Coopers, kteří pomáhají v oblastech marketingu, PR, práva, daní nebo financí.

Hlavní cenu si v Social Impact Award 2014 odnesl projekt Rekola – kola do ulic, zabývající se komunitním půjčováním a sdílením kol ve městě. Na druhém místě se umístil Inteligentní záchranný modul, který představil prototyp energeticky soběstačné zimní ubytovny pro lidi bez domova. Inteligentní záchranný modul, pracující s cílovou skupinou lidí bez domova, je projekt studenta Technické univerzity Ostrava. Na třetím místě skončil projekt „Ke kořenům“, který se zabývá ekologickým pohřebnictvím a podporou pro pozůstalé. „Ke kořenům“ citlivým způsobem upozorňuje na neoblíbené a ve společnosti často odsouvané téma smrti. Na projektu pracují studentky environmentalistiky, antropologie a sociální práce z Masarykovy univerzity v Brně, které samy zkusily pracovat v pohřební službě, aby zjistily, jak neosobním způsobem probíhají přípravy pohřbů v České republice.

Cenu veřejnosti si získal projekt Joy ride, který organizuje zájezdy pro hendikepované děti a mladistvé. Autorem projektu Joy ride je student Vysoké školy ekonomické v Praze.

ZÁVĚR

Sociální podnikání má v českém prostoru své oprávněné místo. K sociálnímu podnikání se od jeho počátků aktivně přihlásila i akademická obec a stala se důležitým subjektem jeho podpory a rozvoje. Snaží se nejen systémově mapovat, zkoumat a interpretovat tuto oblast, ale též kriticky a tvořivě přemýšlet o možnostech uplatnění. Studenti se stali součástí tohoto procesu.

Použitá literatura

1. BEDNÁRIKOVÁ, D., FRANCOVÁ, P. 2011. *Studie infrastruktury sociální ekonomiky v ČR*. Praha: Nová ekonomika, o.p.s. ISBN 978-8-260-0934
2. HOLMEROVÁ, I., JURÁČKOVÁ, B., ZIKMUNDOVÁ, K. 2003. *Vybrané kapitoly z gerontologie*. Praha: Česká alzheimerovská společnost.
3. JOHANISOVÁ, N. 2008. *Kde peníze jsou služebním, nikoli pánem*. Vimperk: Stehlík. 2008. ISBN 978-80-86913-05-6
4. MATOUŠEK, O. a kol. 2013. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, s.r.o. ISBN 978-80-269- 0366 –7

³ Jako podklad pro tento text podala některé upřesňující informace o zmiňovaném projektu Zdrojovna a o soutěži Social Impact Award Bc. Tereza Klenorová, studentka Katedry sociální práce FF UK Praha.

5. MRAVCOVÁ, J. a kol. 2009. *Průvodce zadáváním veřejných zakázek*. Praha: Otevřená společnost, o.p.s.. ISBN 978-80- 87110- 16 –4
6. ŠLOUFOVÁ, R. 2012. Sociální podnikání a sociální podnik. In: *Sociální ekonomika, sociální podnikání. Podnikání pro každého*. Dohnalová M. a kol., Praha: Wolters Kluwer Česká republika. ISBN 978-807357-269-3

Kontaktní údaje

Jaroslava ŠŤASTNÁ, PhDr., Ph.D.
Filozofická fakulta, Katedra sociální práce
Univerzita Karlova v Praze
U Kříže 8
158 00 Praha 5
Česká republika
Email: jaroslava.stastna@ff.cuni.cz